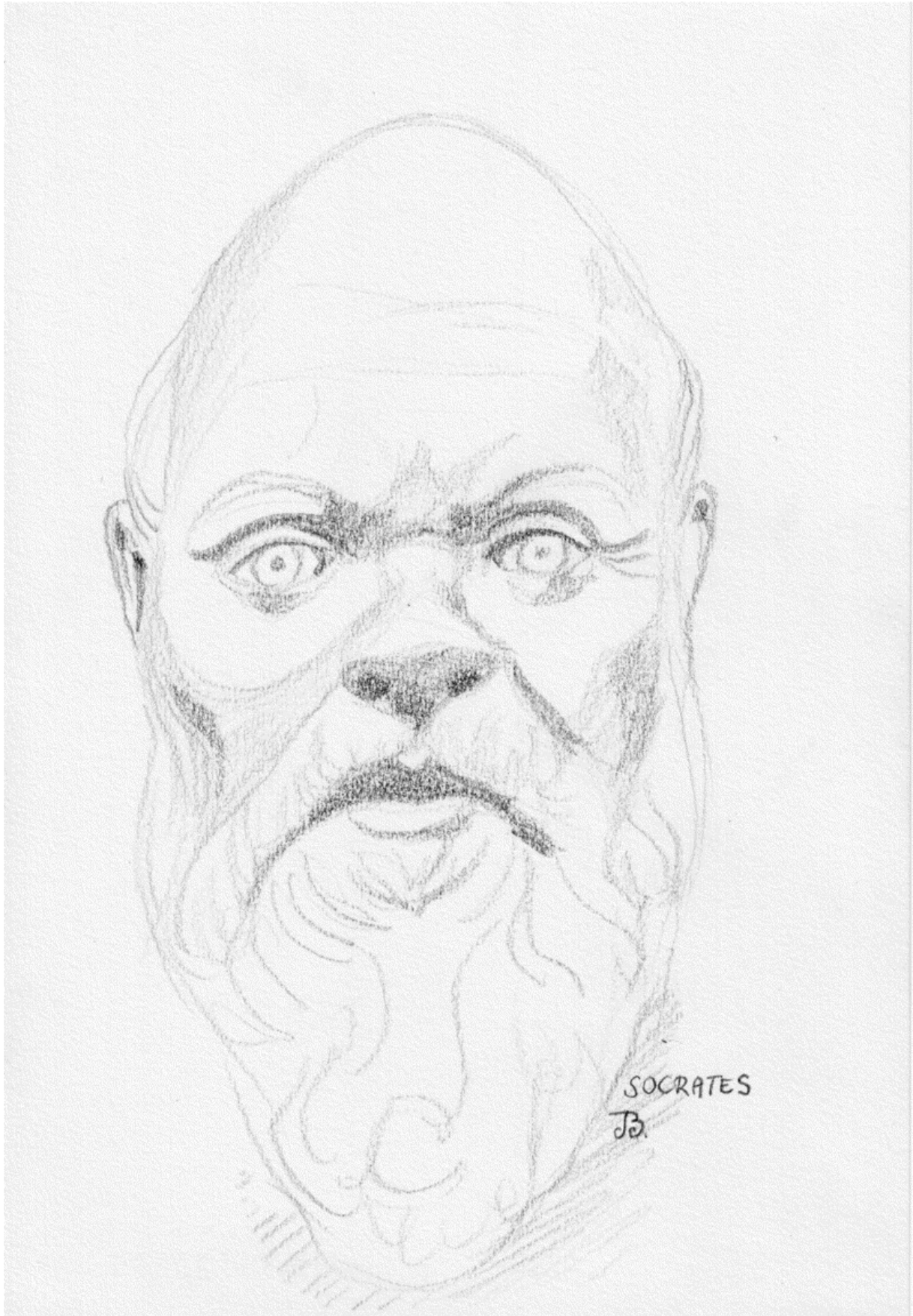


Over onderwijs en vorming



1. Opstanding versus barbarij

Vooruitgang is één zaak maar een andere is de handhaving ervan want de onwetendheid reproduceert zich met een niet te evenaren hardnekkigheid. De Italiaan Antonio Meucci (1808-1889) hoefde de telefoon slechts een enkele keer uit te vinden (1) maar de uitvinding dient wel gehandhaafd te worden: zij moet beschreven worden, gepatenteerd en in gebruik genomen. Dat een uitvinding wordt erkend en bewaard, blijkt immers allerminst evident: doordat Heron van Alexandrië die reeds ten tijde van Jezus Christus een stoommachine ontwikkelde, commercieel talent miste, ging de industriële revolutie die toen van start had kunnen gaan, de koelkast in voor vele eeuwen. (2)

Uitvindingen worden eenmaal gedaan maar moeten dan bewaard worden en hun opslagplaatsen zijn de menselijke hersenen. Uitvindingen worden doorgegeven van oudere aan jongere breinen – in het onderwijs. Waar het doorgeefluik gebrekkig is, dreigt men soms binnen de termijn van amper één enkele generatie te vervallen in absolute barbarij. Een hapering in het doorgeven van slechts één kundigheid kan catastrofaal zijn. Onkunde inzake lezen en schrijven resulteert in analfabetisme en niet zomaar valt dit samen met armoede – het rijke noorden en het arme zuiden zijn tegelijk de geletterde en de ongeletterde wereld. (3) Waar mensen de taal van de wereld waarin zij leven onmachtig zijn – zoals bij immigranten aan wie integratie- en ontwikkelingskansen worden onthouden – is hun lot dikwijls nog minder benijdenswaardig dan dat van onze doofstommen.

Blijkbaar realiseert men zich in onvoldoende mate dat de kennis en de vaardigheden die middels het onderwijs worden doorgegeven, behoren tot de essentie van het leven. Ons lichaam is weliswaar ons meest nabije instrument maar onze handen komen pas tot hun recht als zij getraind zijn tot werkende handen. De handen van een concertpianist verschillen wezenlijk van ongeoefende handen en dat verschil komt tot stand door onderwijs

en vorming want pas door die vorming worden onze handen 'bruikbaar' gemaakt om een muziekinstrument te bespelen, om een pen te hanteren, om een kathedraal te bouwen, om te schilderen en te weven. Pas door onze vorming krijgen de geluiden die wij met onze stembanden kunnen voortbrengen betekenissen die zij voordien niet hadden. Pas door vorming kunnen wij een wereld betreden die er tot op dat ogenblik voor ons helemaal niet was omdat een ongevormd lichaam er geen toegang toe heeft. Een beroemd schrijver drukt deze waarheid treffend uit waar hij vermeldt hoe analfabeten boeken slechts gebruiken als hulpstukken om bijvoorbeeld een tafel met een te korte poot te stabiliseren – wat uiteraard zonde is. Het onbenut laten van de mogelijkheid tot vorming is zonde. Ons lichaam komt pas tot zijn recht door een vorming welke het uit zijn loutere dierlijkheid optilt. Door vorming verlengen zich onze handen met muziekinstrumenten, pennen, kranen, auto's, klavieren, geweren. Vorming maakt ons lichaam beter dan het natuurlijkerwijze was: *citius, altius, fortius* – sneller, hoger en krachtiger. Door vorming vertakken zich onze lichamen en brengen zij een wereld tot stand waarin zij met elkander interageren en samenwerken, bijna zoals de vele miljarden cellen van een menselijk lichaam dat doen waar zij samen weefsels, organen en stelsels vormen en zij laten zich sturen door bewegingen welke hun zin aankondigen door de beloningen die zij aan elk van de cellen afzonderlijk toekennen waar deze doen wat van hen gevraagd wordt. Vorming transformeert ons lichaam tot een werktuig binnen een bovenstoffelijke wereld en daarom resulteert vorming in niets minder dan in de vergeestelijking van het vlees. Het devies *Gaat en onderwijst alle volkeren!* is de goddelijke oproep tot de vergeestelijking van de stoffelijke wereld, het is het bevel tot Opstanding en onsterfelijkheid.

Maar de vergeestelijkte wereld die aldus tot stand komt, is niet blijvend zonder meer: alle moeizaam en door jarenlange training gevormde enkelingen blijven fysiek sterfelijk en moeten tijdig

worden vervangen door nieuwelingen die bij de geboorte louter stoffelijk zijn en die pas deel gaan uitmaken van de geestelijke wereld wanneer ook zij door hun vorming veranderen in de dragers van onstoffelijke zaken, functies of betekenissen waarmee zij zich kunnen identificeren. Wie de mond vol hebben over de grenzeloze vooruitgang en over het hoge niveau van een cultuur, dienen zich derhalve goed te realiseren dat het op peil houden van dat niveau geen vanzelfsprekendheid is en dat niets minder dan de áchteruitgang om de hoek loert van zodra de opvoeding of de scholing steken laten vallen. De onafgebroken en doorgedreven scholing welke in principe geen enkel individu over het hoofd mag zien, is absoluut noodzakelijk en neemt een mettertijd groeiend deel in beslag van de levenstijd van elke enkeling. Deze druk van de studietijd welke de instandhouding van het beschavingspeil moet garanderen, is vergelijkbaar met het werk van een tuinier wiens onafgebroken arbeid er moet voor zorgen dat de bloembedden niet door onkruid overwoekerd worden. De investering in de studie en de vorming van de nieuwe generaties is in die zin ook vergelijkbaar met het onderhoud van en de herstellingen aan onze gebouwen, ons wegenweb en de gehele infrastructuur van onze wereld. Ter gelegenheid van het Bariloche-rapport voor de Club van Rome werd inzake het thema van de grenzen aan de groei de vergelijking gemaakt met de eindige groei van een toren – de legendarische toren van Babel: de groei moet op een gegeven ogenblik wel ophouden omdat een steeds groter deel van de bouwstenen – en tenslotte alle bouwstenen – besteed worden aan het onderhoud onderweg naar boven. Wat wij ook tot stand brengen: het blijft evenmin op zichzelf bestaan als ons levende lichaam dat zonder de voortdurende toevoer van voedsel en zuurstof snel en onherroepelijk wederkeert tot stof en as.

2. De teleurgang van de wijsheid

Reeds 3000 jaar geleden werd onderwijs gegeven in China maar de oorsprong van ons Europese onderwijs ligt in de Griekse Oudheid: de Platoonse academie en het lyceum van Aristoteles.

Dit waren weliswaar veeleer praatgelegenheden voor lui die niet hoefden te werken en die derhalve beschikten over 'vrije tijd' – in het oud Grieks is vrije tijd 'σχολή' of 'school'. In Europa ontstond het onderwijs in de middeleeuwse kloosters – het was de tijd van de Scholastiek, volgend op het tijdvak van de kerkvaders of de Patristiek – en aanvankelijk ging het om gebed, liturgie en Bijbelstudie. De godgeleerdheid gaf aanleiding tot discussie en zo ontstonden de redeneerkunsten – de logica en de retoriek of de welsprekendheid, noodzakelijk voor de geloofsverspreiding door de predikers. Wijsheid kon drievoudig verkregen worden: naast Gods woord (de Bijbel) waren tevens de eigen ziel en de natuur bronnen van kennis, respectievelijk toegankelijk door introspectie en observatie. (4)

Voor de geschiedenis van het onderwijs wende men zich tot de encyclopedieën – hier beperken wij ons tot een bedenking dienaangaande, want als men de evolutie van de menselijke zoektocht naar kennis en meteen ook de evolutie van het onderwijs van wat naderbij bekijkt, dan kan men zich niet van de indruk ontdoen dat daar een bijzondere verschuiving heeft plaatsgevonden.

De aanvankelijke zoektocht naar wijsheid is namelijk veranderd in een zoektocht naar kennis. De queeste naar de oorsprong en de *zin* van het bestaan heeft als het ware plaats gemaakt voor vragen die te maken hebben met *know-how* en techniek, met andere woorden: het *nut*. En als men goed kijkt, dan ziet men ook dat deze overgang paradoxaal genoeg te maken heeft met het wegdeemsteren – of is het een wegmoffelen? – van onze eigen subjectieve betrokkenheid bij de wereld. Want waar in de zinvraag het subject zelf noodzakelijk betrokken is, wordt dit subject uit de technische en uit de wetenschappelijke kennis geweerd – zelfs waar deze kennis het subject zelf betreft, wordt dit subject geobjectiveerd.

Zo bijvoorbeeld laat de patiënt zich door zijn behandelende arts

als een passief voorwerp (een wetenschappelijk object) onderzoeken. Het lijkt dan wel alsof hij met zijn lichaam naar de dokter gaat zoals een automobilist met zijn wagen naar de garagist gaat en in elk van de twee gevallen zonder onderscheid, gaat het gesprek over de wagen en over het lichaam: de chauffeur staat los van zijn wagen maar ook de patiënt gedraagt zich alsof hij los staat van zijn lichaam, terwijl hij in werkelijkheid met zijn lichaam samenvalt. Deze verschuiving in de aard van de nagestreefde kennis die meteen een verschuiving is in de aard van het onderwijs, is in wezen een verzieking van zowel de kennis als de vorming en zelfvervreemding is het wezenlijke van deze verzieking.

Zelfvervreemding, omdat men vergat dat men niet de chauffeur is van zijn lichaam; men vergat dat men met zijn lichaam samenvalt; men waant zich boven zijn lichaam verheven zoals men ook naast zijn schoenen loopt. Waar ons gezegd wordt dat wij van stof en as zijn en tot stof en as zullen wederkeren, doen we alsof dit feit niet onszelf betreft maar *slechts* ons lichaam, alsof wij ook zouden beschikken over de mogelijkheid om ons eigen lichaam af te danken en te vernieuwen zoals we ook een versleten wagen kunnen afdanken en hem kunnen vervangen door een nieuw exemplaar.

Deze hoogmoed – maar in feite is het veeleer waanzin dan moed – neemt vooral in de oosterse religies proporties aan die niet meer ernstig zijn: de mens beschouwt daar alle wezens als voortdurend reïncarnerend op weg naar het nirwana. De achterliggende gedachte is het geloof dat onze status van schepsel in feite een illusie is en dat wij in wezen goden zijn. Hetzelfde geldt dan uiteraard voor onze wereld en voor de ganse kosmos: die is er slechts voorlopig en als wij wat geduld oefenen, zullen wij ook zien dat hij weldra vervangen wordt door een definitieve, veel betere en volmaakte wereld, een wereld zoals wij, goden, die ook verdienen.

Er is sprake van verzieking, ook omdat de vergaarde kennis niet langer ten dienste staat van het leven: het doel wordt andermaal verwisseld met het middel waar het leven ten dienste gesteld wordt van de wetenschap en dat laatste heet op de koop toe een deugd te zijn. Men offert zijn leven (of eerder nog dat van anderen) op aan de wetenschap zoals men het een paar duizend jaar geleden opofferde aan Jahweh of aan nog talloze andere goden. Het verschil met toentertijd bestaat erin dat wij vandaag zelf de goden zijn aan wie wij dit offer van ons leven wensen te brengen. Maar dit is een schromelijke vergissing. Het is immers pas omdat ons leven een gave is en dus niet aan onszelf te danken is maar aan een externe macht die wij god noemen, dat wij de teruggave van dat leven aan die externe macht kunnen rechtvaardigen. Waar wij daarentegen geloven dat wij ons leven kunnen offeren aan onszelf, snijden we het als het ware van zijn oorsprong af waardoor het uiteraard zijn levenskracht verliest.

Vandaag offert men zijn leven aan de wetenschap, edoch: in een kapitalistisch bestel wordt de wetenschap geregeerd door de economie en bijgevolg komt het leven in dienst van de economie te staan. Wij drijven niet langer handel om te leven maar wij leven om handel te drijven en waar wij niet langer in staat zijn om handel te drijven, worden wij vriendelijk doch dringend verzocht om de markt te verlaten – om als het ware uit het leven te stappen, zoals men dat vandaag zo bedrieglijk uitdrukt. Aldus doet de hoogmoed zichzelf de das om.

3. Later bestaat niet?

Er is momenteel een kentering gaande bij althans een deel van de pedagogen, maar algemeen worden de opvoeding en het onderwijs voorgesteld als een voorbereiding op 'later'. Een voorbereiding wil zeggen: niet een zaak die haar doel vindt in zichzelf maar een zaak die in functie staat van een zekere toekomst, zoals een knecht in dienst staat van zijn heer. Aan de opvoedelingen wordt geleerd dat zij moeten werken voor later; dat in het heden dient gezaaid te

worden opdat morgen geogst zou kunnen worden. Vandaag moeten offers gebracht worden die ons morgen ten goede zullen komen; in onze jonge jaren moeten wij sparen om onze oude dag te verzekeren.

Deze aangeleerde toekomstgerichtheid heeft een schijn van hoop en optimisme maar in feite verkappt zij een heel andere realiteit: wanneer ons geleerd wordt om toekomstgericht te denken, is dat allerm minst met het oog op een of ander paradijs dat ons te wachten staat maar, precies integendeel, heeft het alles te maken met de wetenschap dat na de jeugd en de bloei van het leven, de aftakeling, de ziekten en een gewisse dood ons wachten, omdat na elke opgang een ondergang volgt, zoals ook Friedrich Nietzsche dicht in zijn machtige meesterwerk:

"Was gross ist am Menschen, das ist, dass er eine Brücke und kein Zweck ist: was geliebt werden kann am Menschen, das ist, dass er ein Übergang und ein Untergang ist.

Ich liebe Die, welche nicht zu leben wissen, es sei denn als Untergehende, denn es sind die Hinübergehenden." (5)

En aan die weinig benijdenswaardige toekomst is het dat wij moeten denken zoals de voorbeeldige mier doet in één van de tweehonderddrieënveertig educatieve fabels van Jean de La Fontaine die, in het spoor van de Griekse dichter Aisopos, *De krekel en de mier* herschreef. Terwijl in de zomer de mier hard werkt, doet de krekel niets dan zingen en als het winter wordt, klopt de krekel bij de mier aan om voedsel maar de mier weigert. Bij de slotzin kan men zich vragen stellen daar hij uitgerekend door een dichter werd verzonnen: steekt ook hij dan niet de draak met de moraal van de oude verzen?

*"Wie leeft van kunst gaat door voor gek.
Vaak lijdt hij honger en gebrek."* (6)

De toekomstgerichtheid en het vooruitgangsgeloof, het vooruitgangsoptimisme ook, welke ons met zoveel vuur worden

bijgebracht in onze jonge jaren, lijken alleen maar de hemel op aarde te beloven: in werkelijkheid verraden ze de komst van een ware hel en trachten ze ons aan te zetten om dan toch te proberen om het leed dat ons te wachten staat wat te verzachten of het met hooguit enkele jaren uit te stellen.

Edoch, als klap op de vuurpijl blijken wij in de zogenaamde toekomst te zijn beland in een wereld die de in haar fabels gedane beloften allerminst nakomt: de naarstige spaarders zijn blut doordat de banken met hun centen gaan lopen; het geld bedoeld om ziektekosten mee te dekken verdwijnt in de zakken van malafide genezers die het lustig opsouperen. Zo heeft men nog net de tijd om de leugens die men heeft geleerd, aan zijn kinderen door te geven want onmiddellijk daarna verliest men de geleerde verzen door een plotse groei van grote gaten in 't geheugen die de gewisse komst aankondigen van de man met de zeis die niemand over 't hoofd ziet.

De grote poëet P. C. Boutens (die in 1830 overigens kon fluiten naar zijn koninklijke onderscheiding wegens godbetert geruchten over zijn homoseksualiteit), zegt over de *Goede Dood*:

*“Alle schoon dat de aard kan geven
Blijkt een pad dat tot u voert (...)”* (7)

Alweer een classicus en derhalve iemand die zich de Helleense cultuur heeft eigen gemaakt met haar eeuwige tragiek van de tegendoelmatigheid welke in alle eerlijkheid het leven weerspiegelt.

Dat zogenaamde pessimisme staat zeer in tegenstelling tot de christelijke cultuur of althans tot wat men van die christelijke cultuur gemaakt heeft nadat zij werd opgeslokt door het Romeinse Rijk die haar tot staatsgodsdienst maakte, want Jezus Christus is verwant aan Zarathustra of Zoroaster die Nietzsche inspireerde. Het zoroastrisme, het mazdeïsme of het parsisme is ook een monotheïsme met een messias maar dan nog duizend jaar ouder dan het christendom, het is de religie van de Meden en de Perzen,

sinds de zevende eeuw wat verdrongen door de islam maar zij telt toch nog meer dan twee miljoen aanhangers (onder wie de legendarische Freddie Mercury); deze mondeling overgeleverde leer werd in de derde eeuw opgetekend in de Avesta en bewaard door de Parsi's in Bombay die afstammen van de Sassanieden.

Later, zo herhaalt men tot vervelens toe in zijn beloftevolle hersenspinsels en ook een van onze grootste dichtersessen steekt de draak met 'later' waar zij in een van de prachtigste gedichten in de Nederlandse letterkunde een oude grootvader een belofte laat doen aan zijn kleinzoon:

*"Toekomende jaar misschien,
Als gij wel leert en braaf zijt,
(...) wij zullen zien." (8)*

Het gaat om het gedicht Het geschenk van Rosalie Loveling. De belofte kan niet waar gemaakt worden omdat de toekomst er heel anders blijkt uit te zien dan gedacht: 'later' blijkt eens te meer niet te bestaan.

'Later' blijkt een fabeltje, een belofte waarmee zowat iedereen kan zoet gehouden worden; 'later' is het afstel dat zich vermomt als uitstel; 'later' is de valse belofte, de leugen, het gemene bedrog. Wie het hebben over 'later', vertrouwen wij gewoon niet meer, dat tijdperk is voorgoed voorbij.

De wereld is gevuld met mensen van alle leeftijden, mensen in alle mogelijke levensstadia en niemand kan zeggen welk stadium het begin is en hetwelk het einde. Draait het ganse leven om de wijze ouderling en is hij het doel van het bestaan? Edoch, weinigen willen met hem ruilen! Leven wij dan eigenlijk om kind te kunnen zijn en wordt al de rest er maar bij genomen? Of is de volwassenheid het zwaartepunt van het bestaan, de periode dat wij werken en voor niets anders oog hebben of tijd? Iedereen wil oud worden maar niemand wil het zijn; iedereen wil jong zijn maar kinderen kunnen niet rap genoeg groot worden; iedereen vindt de middelbare leeftijd de allerbeste tijd maar eenmaal de vijftig

voorbij verlangen wij naar ons pensioen en eenmaal met pensioen begint die nostalgie te knagen: *“On se croit à la page de l' amour et on est déjà à la page de la mort.”* (9) En hoe zit dat dan met het onderwijs?

Is de leerling een voorlopige mens, iemand die goed zijn best moet doen om later leerkracht te kunnen worden? Of is het net andersom en zijn de leerkrachten er voor de leerlingen omdat de leerlingen het doel zijn van het ganse gebeuren? Een ding is zeker: als wij leven met het oog op later, dan zullen we nimmer leven in het nu. Edoch, wat is moreel verantwoord?

Wij willen leerkracht worden, zo zeggen de leerlingen in koor, zodat wij er voor de leerlingen kunnen zijn. Echter, heimelijk vinden de leerkrachten dat de leerlingen er voor hen zijn en

op een lerarenvergadering achter gesloten deuren zei in het bijzijn van schrijver dezes ooit een directeur: “Geef aan niemand slechte punten, collega's, en knoop het in uw oren: elke leerling is anderhalf lesuur waard!” – Voor de slechte verstaander: alvast deze school blijkt er helemaal niet te zijn om aan kinderen iets bij te brengen; zij is er voor het personeel dat immers aan de leerlingen dik verdient en dat hen daarom veeleer zoekt te verwennen. En zo zie je maar, want dit zijn nu de lieden die ook werkelijk blijken te geloven dat later niet bestaat...

4. 'Missing link' tussen aap en robot

Als onze beschaving binnenkort ten onder gaat, dan zal het waarschijnlijk niet zijn ingevolge een atoomoorlog of een pandemie maar veeleer ingevolge een nog groter kwaad dat aan de oorsprong ligt van onder meer de zo ergerlijke en mateloze verbureaucratisering en die bestaat helaas ook in het onderwijs en werkt daar als een dodelijk gif.

Leraren moeten hun lessen voorbereiden, uiteraard, maar zij dienen bij elke inval van de inspectie op ongeacht welk ogenblik een gedetailleerd schema te kunnen voorleggen waarin zij

beschreven hebben welk thema zij thans behandelen, wat de doelstellingen zijn, welke lesmethode zij zullen hanteren en hoe de zaak geëvalueerd zal worden. Maar wat meer is: dit schema dient te worden opgesteld overeenkomstig een te volgen programma zoals voorgeschreven door de overheid. Inhoud, werkmethode, timing, evaluatie en zo verder worden bepaald door de minister in Brussel en de boodschap luidt: volgen maar!

Onlangs vertelde mij een leerkracht uit het technisch onderwijs dat zijn lesvoorbereidingen voor de hogere cyclus deze week over de wetten van Newton dienen te gaan, terwijl hij zich in werkelijkheid noodgedwongen bezighoudt met het bijbrengen van de Nederlandse taal, het aanleren van de basis rekenkunde en het maken van leesoefeningetjes. Uiteraard zijn er leerlingen die met de wetten van Newton spelen maar de uniformiteit en het gelijkheidsbeginsel blijken nu eenmaal zodanig te worden geïnterpreteerd dat iedereen over dezelfde kam kan worden geschoren alsof het een massaproductie betrof zoals een andere.

Het jammerlijke is dat alle werknemers – en dus ook leerkrachten – in deze tijd herleid worden tot uitvoerders van programma's die door anderen worden opgesteld – lieden die zich op grote afstand van het front bevinden en die derhalve elke feedback missen. Bevelen en dan (laten) controleren of hun wetten ook worden nageleefd, is wat zij doen vanuit hun kabinet in de hoofdstad van het land.

De leerkrachten zelf krijgen uiteraard een analoge opdracht die erop neer komt leerlingen dusdanig te vormen dat zij in staat zijn en vooral ook gewillig worden gemaakt om door anderen (die geacht worden het beter te weten) voorgeschreven programma's uit te voeren. En nu komt het: het eigen initiatief, de creativiteit, de zelfstandigheid, het eigen oordeelsvermogen, het inschattingsvermogen, de plasticiteit om zich aan de gegeven en altijd veranderende mensen en omstandigheden aan te passen – nota bene allemaal eigenschappen die sinds het begin der tijden

werden aanzien als de voornaamste aan te leren kundigheden – worden vandaag kennelijk als niet ter zake doende capaciteiten terzijde geschoven en alleen het vermogen om na te apen wordt vereist als enig zaligmakend talent!

Warempel, het is vandaag zo ver gekomen dat wij een voorbeeld dienen te nemen aan robots; de beste leerkracht is deze die alle voorgedrukte formulieren van het ministerie netjes invult; hij die in staat is om elke kwalitatieve omschrijving in een droog cijfertje om te zetten; hij die de kunst verstaat om het menselijke denken, oordelen en redeneren om te turnen naar een geheel van kruisjes op een blad vol vakjes. Reeds daagt de onmenselijkheid waar men bepaalde politici de verzuchting hoort slaken: *“Wij zijn helaas geen robots!”*, terwijl de sociale sector het in een recente mars tegen armoede in Brussel uitschreeuwt: *“Wij zijn geen robots!”*
(10)

Achter die scheefgegroeide handelwijze met een zo verregaande centralisering van het bestuur, schuilt een kwaad dat zowat elke sector in de jongste jaren fnuikt en dat is het kwaad van de argwaan. Het vertrouwen bij de werkgevers is zoek en op hun beurt hangen de werknemers hun laatste restje zelfvertrouwen aan de wilgen. Maar het is een publiek geheim dat de argwaan een van de belangrijkste kenmerken is van een dictator. Alleenheersers immers delegeren niet omdat zij niemand vertrouwen uit angst hun macht te zullen verliezen.

Tirannie is geen democratisch verschijnsel, zij ontstaat door een machtsgreep met geweld – acut geweld maar ook en steeds vaker structureel geweld dat zoals een adder onder het gras hand in hand gaat met corruptie en vriendjespolitiek. Aan tirannie ontbreekt elke redelijkheid, tirannie geeft alleen ruimte aan het recht van de sterkste, zij kent slechts het brute geweld.

Op een muur in Amsterdam – het monument van Henk van Randwijk op het Weteringplantsoen – staat de volgende tekst te lezen:

“Een volk dat voor tirannen zwicht, zal meer dan lijf en goed verliezen, dan dooft het licht...”

5. Middel-doelomkering in het onderwijs

Gelukkig wordt de teleurgang van het onderwijs gecompenseerd door buitenschoolse vorming, nu vooral voorradig op het internet maar ook beschikbaar gesteld in allerlei workshops en bedrijven. Er zijn uiteraard nadelen verbonden aan die kentering maar de voordelen zijn legio en wel in de allereerste plaats omdat geïnstitutionaliseerd onderwijs niet zelden misvorming inhoudt in de plaats van vorming: indoctrinatie, desinformatie en het doodzwijgen van alles wat de (dikwijls politiek gekleurde) inrichtende macht van dat onderwijs kon schaden. Reeds in 1971 publiceerde de grote cultuurfilosoof Ivan Illich hierover enkele belangrijke werken waaronder het befaamde *Deschooling society*. (11) In dat werk dat aanvankelijk werd afgedaan als 'te links' maar waarvan nu de enorme waarde blijkt, wordt de verschooling van onze consumptiemaatschappij aangeklaagd en de reductie van het onderwijs tot een verbruiksgoed dat geproduceerd wordt door een zich als onfeilbaar opdringende instelling geregeerd door technocraten. Dit terwijl lering en vorming spontaan en speels horen te zijn: opgedrongen waarheden zijn uit den boze, er is alleen de vraag van het kind welke dan in waarheid beantwoord moet worden door de juiste mensen en niet door al te vaak politiek geplaatste en corrupte tentakels van de macht die liegen om den brode. Ivan Illich schrijft: *“In feite is leren die menselijke activiteit die het allerminst behoefte heeft aan manipulatie door anderen. De meeste kennis en vaardigheden zijn niet het resultaat van onderricht, maar veeleer het resultaat van een onbelemmerde participatie in een zinvolle omgeving.”* (12)

Dat het geenszins overdreven is om de deugdelijkheid van het onderwijs in vraag te stellen, illustreerde dezelfde auteur overigens overtuigend in onder meer zijn *Medical Nemesis* (13) waar bijvoorbeeld het vervalsende impact van sponsorende

farmaceutische bedrijven op het zogenaamde wetenschappelijke onderzoek naar geneesmiddelen aangekaart wordt. Het thema kwam onlangs weer in de actualiteit naar aanleiding van het door de auto-industrie betaalde onderzoek naar de invloed van uitlaatgassen op onze gezondheid en frappant genoeg bleek een bekend toxicoloog (maar kennelijk allerm minst een logicus) aan de Leuvense universiteit daar geen bezwaar tegen te hebben wegens, naar zijn eigen zeggen, een gebrek aan middelen bij de overheid.

Plato – over wie gezegd wordt dat de ganse westerse filosofie hooguit een voetnoot bij zijn werk kan zijn – wist reeds dat onderwijs en vorming in wezen een proces van zelfonderzoek hoort te zijn: de Socratische maieutiek of verloskunde, genoemd naar het hoofdpersonage uit Plato's dialogen, onderwijst ons dat de waarheid in onze eigen ziel verscholen ligt en dat wij die zelf kunnen opdiepen door het stellen van de juiste vragen. Mensen blijken inderdaad niet geïnteresseerd in informatie en ook niet vatbaar voor wijsheid als er bij hen zelf niet eerst een nood daaraan bestaat.

In dat verband moet ook gezegd worden dat onze huidige kapitalistische wereld het gevaar inhoudt dat de interesse voor informatie bij studenten in feite verdraaid of in zekere zin oneigenlijk is, aangezien men door de band studeert om de kansen op een baan, op participatie aan de maatschappij en op sociale status te maximaliseren, terwijl diegenen voor wie de vruchten van de beroepsuitoefening bedoeld zijn, niet altijd op de eerste plaats komen. Om bij het gegeven voorbeeld in de lijn van Ivan Illich zijn werk te blijven, hoeft het ons niet te verwonderen wanneer een toxicoloog zijn kritiek op de auto-industrie inslikt, wanneer een dokter pillen voorschrijft in plaats van een dagelijkse wandeling of wanneer leraren het hun leerlingen te gemakkelijk maken om hen in de eigen school te houden – inderdaad als cliënten aan wie zij wat kunnen verdienen en waarbij zij het eigenlijke doel van het onderwijs vergeten – in feite wordt ook hier andermaal het doel verwisseld met de middelen.

6. Het Belgische onderricht over Tsjernobyl en Lumumba

Hoe men het ook draait of keert, inzake onderwijs en vorming is de allereerste aan te leren taak altijd heel goed begrepen geweest door het volk, dat deze verwoord heeft in het volgende legendarische vers:

“Eerste plicht, mondje dicht!”

Onderwijs heeft als eerste doelstelling inderdaad diets te maken aan eenieder wie de baas is – de koning, god, de paus – en in een afgeleide zin gaat het dan over wat de waarheid is, hoe men zich dient te gedragen, wat het goede onderscheidt van het kwaad enzovoort. Naar gelang de plaats, de tijd en de omstandigheden, wisselen de bazen, de goden, de waarheden, de waarden en de normen, de obligate kranten, de goede voorbeelden, de ideologieën en de idealen en men moet zich geen illusies maken over een oppergod, een eeuwige baas, een absolute waarheid, een absoluut goed of een blijvend schoonheidsideaal.

Wat dit laatste betreft laat de geschiedenis van de kunst geen zweem van twijfel over: waar men genoeg heeft van de hyperrealistische afbeeldingen, verheft men binnen de kortste keren abstracte figuren en lijnen – gewoon krabbels – tot kunst en omgekeerd; waar men het harmonische gezang van geofende stemmen moe is, wordt het gesnerp van de cirkelzaag het nieuwe geluid en waar het verhaal uitgeput lijkt, verschijnt het absurde gepraat dat kant noch wal raakt als kandidaat voor de Nobelprijs voor de literatuur.

Men zou het misschien niet vermoeden maar de zaak van de waarheid is in hetzelfde bedje ziek als die van het schone: tweeduizend jaar lang twijfelde in het hele westen geen kat aan het zelfgeproclameerde eeuwige, ware en alleenzaligmakende geloof van de katholieke kerk met haar devies van “Gaat en vermenigvuldigt u!” terwijl de huidige paus van op zijn romeinse

katheder waarschuwt dat mensen niet moeten gaan kweken zoals... – en toen hij dat zegde werd mijn kennis van het Italiaans verrijkt met het door Zijne Heiligheid gebruikte woord: 'conigli'.

Terwijl de kerk bezig is aan een opmars in de derde wereld (die, tussen haakjes, heel wat meer zieltjes telt dan de onze), heeft zij hier afgedaan: de religie van deze tijd is nu de wetenschap en de nieuwe clerus bestaat uit wetenschapslui waarvan de geneesheren en de specialisten ons het meest nabij zijn en ons ook het meest ontzag inboezemen daar zij het meesterschap lijken te hebben over het leven, de pijn en de dood, nu het verhaal van het eeuwige hellevuur in een leven ná de dood elk krediet verloren heeft.

Maar ook het onderwijs, voortspruitend uit de schoot van de kerk, deelt in de klappen: niet langer de paus van Rome vertelt ons de waarheid maar de nieuwslezeres op televisie – amper enkele jaren geleden werd zij ternauwernood vervangen door een sprekende robot. En dat is zij in wezen ook, want terwijl het erop lijkt dat zij zichzelf is en spontaan vertelt wat zij die dag zo allemaal gezien heeft vanuit haar hoge toren in de hoofdstad, is zij welhaast een opgezette pop geheel verscholen onder een dikke laag verf en poeder en leest zij met ingeoeffende en gedisciplineerde trekken en intonaties nauwgezet haar rollen af zoals voorgeschreven door de copywriters van de heersers van het ogenblik. Nieuwslezers, nieuwsduiders, reportagemakers en zelfs weermannen liegen dat het niet meer schoon is en hier wordt niet gegrapt over de eeuwige onvoorspelbaarheid van het weer maar over – ja, andermaal! – het verschrikkelijke feit dat na de kernramp van Tsjernobyl in 1986, toen een radio-actieve wolk zich over West-Europa verspreidde met de doem van een gewisse stijging van het aantal kankers met vele tienduizenden, de toenmalige weerman Armand Pien (zoals hij kort voor zijn dood nog heeft opgebiecht voor de Vlaamse televisie) het bevel kreeg van de toenmalige staatssecretaris voor Leefmilieu Miet Smet om zijn weerpraatje van 2 mei opnieuw te maken: de mededeling namelijk dat de radio-activiteit in ons land met een factor duizend de norm had overschreden, moest daarin

vervangen worden door het geruststellende bericht dat er geen merkbare stijging van de radio-activiteit meetbaar was en dat er derhalve helemaal geen gevaar was voor de volksgezondheid. Als dat niet geruststellend is! Pas vijfentwintig jaar later (!) – en dus als het politieke gevaar geweken was maar allerminst de afschuwelijke gevolgen ervan – wordt dit gebeuren in de kranten bestempeld als “*Het gevaarlijkste weerpraatje uit de vaderlandse geschiedenis*”. (14)

Dit voorbeeld van desinformatie is echter geen alleenstaand feit. Vandaag weten we dat in Belgisch Congo in het begin van de voorgaande eeuw de slaven werkzaam in de rubber- en suikerrietplantages werden afgeslacht: de Congolese bevolking kromp in een tijdspanne van amper enkele decennia van twintig naar acht miljoen. De toenmalige Congolese volksheld Patrice Lumumba uitte zijn ongenoegen hierover tijdens een bezoek van de bijna heilig verklaarde koning Boudewijn aan het land en kort daarop werd hij (in 1961) vermoord – volgens recente berichtgeving weet men inmiddels dat de moord besteld werd door de Belgische regering onder Paul-Henri Spaak met de medewerking van de Amerikaanse CIA onder Dwight Eisenhower en dat het eigenlijke motief luidde dat de goede relaties tussen de Belgische en de Congolese staat niet mochten vertroebeld worden door één man. (15) En wat anders kon men dan bedoelen met die 'goede relaties' dan de continuering van de slavernij en de voortzetting van de uitbuiting van de kolonie, ook na de onafhankelijkheid van het land?

De geschiedenislessen in ons o zozeer geprezen onderwijs werden prompt afgeschaft nadat de Britten in een historische reportage de wanpraktijken van de Belgen in hun koloniale tijdperk aan het licht hadden gebracht: men had het over een nieuwe aanpak van de lessen geschiedenis op school en allerlei theorieën werden verzonnen om de eigenlijke bedoeling te kunnen camoufleren, namelijk het verborgen houden van de genocide.

(Jan Bauwens, 23 – 28 februari 2018)

Verwijzingen:

(1) https://nl.wikipedia.org/wiki/Antonio_Meucci . In het geval van de uitvinding van de telefoon werd deze gepatenteerd door Alexander Graham Bell: https://nl.wikipedia.org/wiki/Alexander_Graham_Bell.

(2) Een tweede maal miste men de trein in 1543: een heus stoomschip kwam de haven van Barcelona binnenvaren maar de eigenaar – de Spanjaard Blasco de Garay, die zijn uitvinding eigenlijk uit China haalde waar men al met stoommachines werkte sinds de vierde eeuw – hield de uitvinding liever geheim. En zo duurde het nog totdat de Schot James Watt aan de stoommachine de plaats gaf die maakte dat zij het tijdperk der fabrieken ontketende. Zie ook: <http://www.bloggen.be/tisallemaiet/archief.php?ID=214974>

(3) <https://nl.wikipedia.org/wiki/Analfabetisme>

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Onderwijs>

https://nl.wikipedia.org/wiki/Geschiedenis_van_het_Europese_onderwijs

(4) Zie ook: <http://www.bloggen.be/hetgoedezoeken/archief.php?ID=33>

(5) Friedrich Wilhelm Nietzsche, *Alzo sprach Zarathustra. Ein Buch für Alle und keinen*, hoofdstuk 5.

(6) Jean de La Fontaine, *De krekel en de mier*. Zie ook: https://nl.wikipedia.org/wiki/Fabels_van_Jean_de_La_Fontaine

(7) P.C. Boutens, *Goede Dood*. Zie ook: <http://www.gedichten.nl/nedermap/poezie/poezie/46550.html>

(8) Rosalie Loveling, *Het geschenk*, fragment. Zie ook: <http://www.bloggen.be/pierpont/archief.php?ID=3056290>

(9) Kris Vansteenbrugge, *Grijsloke 2000*, Grijsloke 2000.

(10) <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2018/02/22/-we-zijn-geen-robots---sociale-sector-pleit-met-waardigheidsmars/>

(11) Ivan Illich, *Deschooling Society* (1971) *ISBN 0-06-012139-4*
(Nederlandse vertaling: *Ontscholing van de maatschappij: het*

einde van een illusie?, door P. M. A. Vermijmeren e.a., Baarn, Wereldvenster 1972). Het Engelstalige boek staat integraal op het internet als PDF:

<http://learning.media.mit.edu/courses/mas713/readings/DESCHOOLING.pdf>

(12) <https://ppw.kuleuven.be/ecs/onderwijs/klassiekers/boekpaginas/illich#citaten>

(13) Ivan Illich, *Medical Nemesis* (1976) [ISBN 0-394-71245-5](https://www.isbn.nl/ISBN/0-394-71245-5)

(Nederlandse vertaling: *Grenzen aan de geneeskunde: het medisch bedrijf - een bedreiging voor de gezondheid?*, door D. L. Uyt den Bogaard, Bussum, Wereldvenster, 1975.

(14) <https://www.demorgen.be/wetenschap/het-gevaarlijkste-weerpraatje-uit-de-vaderlandse-geschiedenis-ba56002b/>

(15) <http://www.knack.be/nieuws/wereld/patrice-lumumba-was-eeen-paria-in-eigen-land/article-normal-883257.html>